

Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi

MAKALE

www.hssj.artuklu.edu.tr

Yeniçağ Başı Avrupa Geleneklerinin Modern İzleri

Şakire BALIKÇI¹

Anahtar Kelimeler:

1. Karnavallar
2. Festivaller
3. Yeniçağ
4. Gelenek
5. Modern izler

Özet

Bu çalışmada, Ortaçağ sonu ile Yeniçağ başı olarak zikredilen dönemde ortaya çıkmış geleneksel etkinlikler, festivaller, karnavallar, geleneksel düşünce kalıpları tanıtılmıştır. Söz konusu dönemdeki geleneklerin birden fazla alanda yeniden yorumlanışları örneklerle verilmiştir. Bu anlamda geleneklerin günümüzde görsel sanatlar, gündelik hayat ve kültürel turizme yansımaları üzerinde durulmuştur. Çalışmada geçmişin kültürel anlamda yeniden yorumlanışının olumlu anlamda ülkelerin prestiji açısından önemi üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise zengin kültürel varlıkların değerlendirilme süreçlerinde yapılması gerekenler irdelenmiş ve konu hakkındaki öneriler sıralanmıştır.

GİRİŞ

Tüm toplumlar kendilerini kültürleri (gelenekleri, yaşam tarzları, inanışları vb) üzerinden tanıtır ve varoluş sebeplerini genellikle bu unsurlara bağlarlar. Toplumlar için bu derece önem arz eden “kültür canlı bir varlık olup hem dünü bugüne taşınması hem de bu taşıma sırasında topluma uyması noktasında değerlendirilebilecek bir olgudur. Söz konusu toplumu yansıtan, ona aidiyeti oranında yaşaması mümkün olan bu olgu çevrenin değer yargılarını korumada hayati bir öneme sahiptir (Turan, 1990, ss.20-28). Bütün dünya kültürleri için de aynı durum söz konusu olup herhangi bir kültür unsurunun günümüze taşınmasında kültürel siyasi, ekonomik vb. sebepler etkisini gösterir. Toplumların psikolojik üstünlük veya entegrasyonlarının varoluş sebeplerinin ve isteklerinin de bu etkilenme-yaşama gücü ekseninde

olacağı inkâr edilemez (Fromm, 2003, ss. 53-72; 149-177). Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda toplumların bekası için hayati öneme sahip olan geleneğin de bu anlamda yeniden değerlendirilmesi günümüz şartlarına uydurulması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır.

Geçmişin gelenek ve izleri günümüzde, alanında uzman kişilerce yeniden ele alınıp işlenerek kitlelere görsel sanatlar yoluyla servis edilmektedir. Geçmişe ait adetler, gelenekler, kutlamalar söz konusu platformlarda kurgulanmış bir şekilde işlenerek hem tarihin yeniden okunmasına hem de insanoğlunun geçmişiyle yüzleşmesine olanak sağlamaktadır. Tüm bunların yanı sıra bugün toplumun birçok bireyi tarafından “modern” olarak zikredilen alışkanlıklar, yüzyılların imbiğinden süzülerek günümüzde yeniden hayat bulmuş birer

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (Türk Dili ve Edebiyatı), sakirebalicki@artuklu.edu.tr

geleneksel reenkarnasyon gibidirler. Bu anlamda “geçmiş” kavramını açmak gerekirse bundan kasıt zengin imge dünyasına sahip ve mistik karakterli Ortaçağ ile dünyanın reformlarla yeni bir kapı araladığı Yeniçağ arasında kalmış “eşik” dönemidir. Söz konusu dönemin en karakteristik geleneksel uygulaması günümüzde birçok sanat dalında ve gelenekte izlerini devam ettiren “karnavallardır”.

Karnavalesk dünya'nın izleri de bilinçli veyahut edilgen öğrenilmişliğin etkisiyle görsel sanatlarda haklı yerini almış durumdadır. Karnavallar dünyasına kısa bir yolculuk hissi yaşatan araştırmacıların karnaval tanımları ise şu şekildedir: Micahail Bakhtin'in Karnavaldan Romana adlı eserini derleyen ve önsözünü yazan Sibel Irzık, Bakhtin'in eserlerinde yer alan karnavallarla ilgili görüşlerini: “Karnavalda resmi kültüre karşı konumlanan bir halk kültürünün, kahkahayı, doğanın ve kolektif yaşamın ritimlerini, bedenini direncini ve işlevlerini, dile ve edebiyata taşınması söz konusudur” (s. 23). Karnavalesk dünyanın Ortacağla bağlarını tamamen koparmamış bir dünya olduğunu roman kahramanı Rebalais üzerinden zikreder (s.23). Karnaval, her türlü resmi konum ve ciddiyete yönelik alay, tüm hiyerarşilerin tepetaklak edilmesi, davranış kurallarının küfür, müstehcenlik, aşağılama, kabalıkla ihlal, bedensel iştahlara yönelik tüm aşırılıkların kutlanması biçiminde kendini dışa vuran bir halk bilincinin mekânıdır karnaval meydanı (s. 24). Karnavalın merkezine yerleşen beden imgesinde insan varlığının en mutlak sınırları ihlal edilir, yaşama ölüm birbirine karışır. Bireylerin bedenleri ve ölümsüzlüğü, yaşama ölümü aynı anda içinde barındıran dev bir beden olarak insanlığın tarihsel ilerleyişi yoluyla aşılır (Irzık, 2001, s. 24) şeklinde aktarmıştır.

Umberto Eco, karnavallarla ilgili düşüncelerini “Ortaçağ sadece mistiklerin ve katılık yanlılarının dönemi değildir” (Eco, 2015, s. 24) diyerek karnaval kültürü ile ilgili düşüncelerini “yılda bir defa da olsa, halkın en alt tabakalarının kuraldışı davranma izni verilen karnaval gösterileri ne ılımlı ne de iffetliydi; köylülerin alaya alındığı hiciv yazılarında müstehcen terimlerden veya bedensel ayıpların tasvirinden kaçınılmazdı. Kısacası Ortaçağ, erdemli davranış olarak görülen, telkin edilen ve talep edilen ile bazen en ufak bir ikiyüzlülükle bile gizlenmeye gerek görülmeden gerçek davranışlar arasında sürekli bir çelişkinin yaşandığı çağdır” (Eco, 2015, s. 25) şeklinde aktarır.

James Frazer, Altın Dal adlı çalışmasında karnavalları, “ölümün dışarı sürülmesi ya da atılması” ve “karnavalın gömülmesi” arasındaki paralellikler açısından değerlendirmiş ve iki gelenek arasındaki benzer yönler üzerinde durmuştur. Frazer, Avrupa köylüsünün bahar töresi olarak adlandırdığı *karnavalları* ilkel dönemlerde

ortaya çıkan tanrıyı öldürme ve yeniden ortaya çıkışını bekleme töresinin bir ardılı olarak görür. Ayrıntılı tasvirlerle karnavallarda gerçekleştirilen geleneklere değindikten sonra Frazer, ilkel dönemlerde tanrının ölümü ve yeniden dirilişinin karnavallarda baharın, yazın ve yaşamın -ölümün- sürülmesinin bir sonucu olarak geri dönüşü temsil ettiğini ifade eder (Frazer, 2004, ss. 247-268). Kısacası ölümün dışarı sürülmesi ve karnavalın ölümü kavramları mevsimlerin değişimi, doğanın yeniden canlanması için yapılan ritüellerin geçmişten günümüze aktarılması şeklinde yorumlanabilir.

Giuseppe Cocchiara ise ilkel insanların festivalleri yaratırken ortaya çıkan motivasyonlarındaki müphemliğin temelinde karnavalların ruhundaki “konjoktürel” durumun olduğunu belirtmiştir. Ona göre, ekonomik anlamda festivallerin yapısındaki zıtlığın da arka plandaki bu müphemlikten kaynaklandığını düşünmektedir. Festivallerin kimi zaman acıklı kimi zamansa eğlenceli yapıya sahip olmasındaki etkiyi de buna bağlamaktadır (Cocchiara, 1981, ss. 130-133).

Karnavalesk yaşama ek olarak yine Ortaçağ ve Yeniçağ başında karşımıza çıkan, lonca sisteminde özel statüdeki meslekler, haydut/kahraman hikâyeleri, cadılarla ilgili anlatılan doğaüstü rivayetler cadı avı gibi çağa damgasını vurmuş inanç ve gelenekler günümüzde yeni bir form kazanarak hayat bulmaya devam etmektedir. Tüm bu sayılan inanç ve geleneklerin günümüzdeki yansımaları aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilecektir.

GÖRSEL SANATLARDAKİ İZLER

Avrupa halk kültürüne ait lonca sistemine bağlı zanaat geleneklerinin görsel sanatlardaki modern yansımalarına bakmadan önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir esnaf teşkilatlanması olan, içerisinde zanaatkarların yaşam tarzlarından ticaret ahlaklarına kadar birçok kaideyi bünyesinde barındıran “ahilik geleneği”ne değinmek gerekir.

S. Güllülü bu konuda Osmanlı toplum yapısıyla ilgili analizlerin bazılarında Ahiliğin “hep Batı Ortaçağının temel birliklerinden biri olan Lonca Corporation”lar gibi düşünülmekte ve ele alınmaktadır. Apaçık bir peşin yargıdan kalkan bu görüş, geliştirildiğinde Batı Feodalitesi içinde kapitalizmin ön hazırlıklarını gerçekleştiren loncaların, Osmanlı toplum yapısı içinde neden aynı yönde bir gelişme sağlayamamış oldukları problemini ortaya çıkarmaktadır” (Güllülü, 1977, s.13) diyerek Ahi Birlikleri ve Lonca sisteminin ayrı kavramlar olduklarını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Güllülü, Ahi Birlikleri hakkındaki ilk verilerin 1300'lü yıllarda Anadolu'yu dolaşan Faslı dünya seyyahı İbn-i Batuta tarafından aktarıldığını

belirtmektedir (Güllülü, 1977, s. 17). Bu durumda meslek erbabı olmanın önemi ve bu işin bir sistem içinde yapılması gerektiği fikrinin Osmanlı'nın erken dönemlerinde de bulunduğu görülmektedir. Güllülü, Ahi Birliklerinin yalnızca esnaf teşkilatı olmadığını, birliği oluşturan ideolojik sentezleri zikrederken de tekrarlamıştır. Ona göre bu birlikleri oluşturan ideolojik sentezler “Fütüvvet, Batınlık, Melâmilik, Şamanizm, Eski Türk Gelenekleri ve nihâyet İslamiyet”tir (Güllülü, 1977, ss. 25-60).

Zanaat teşkilatlanmaları arasında Avrupa folklor tarihine bakıldığında, zanaatkârlar arasında ayakkabıcıların ulvi bir yeri olduğu görülür. Bu açıdan “ahi birlik sistemi”nde de benzer bir durumdan söz etmek mümkündür. “Ahi birliklerine bağlı meslek grupları ilk ustaları olarak peygamberleri addetmişlerdir” (Güllülü, 1977, s. 106). Bu sisteme göre Adem; çiftçilerin, Şit; gazzaz ve hallaçların, İdris; terzi ve yazıcıların, Nuh; tacirlerin, Hud; tacirlerin, Salih; devecilerin, İbrahim; sütçü ve neccarların, İsmail; avcı, İshak; çoban, Yusuf; saatçi, Mûsâ; çoban; Zülküf; fırıncı, Lût; müverrih, Üzeyir; bağcı, İlyas; dokumacı, Dâvud, zırhçı, Lokman; hekim; Yunus; balıkçı, İsâ; seyyah, Muhammed; bahçıvan ve tacirlerin piridir” (Güllülü, 1977, s. 106). Bu durum bize her meslek grubunun bir koruyucu tanrısının olduğu Antik Yunan mitlerini hatırlatmaktadır. Görüldüğü üzere meslek erbablarına ve onların koruyucu tanrı/peygamber ustalarına kutsiyet atfetmek geçmişten günümüze insanlık tarihi boyunca karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de öğretmenlere, doktorlara ve kolluk kuvvetlerine bu tarz anlamlar yüklendiği görülmektedir.

Sinema ve Televizyondaki İzler

Zanaatkârların kutsiyeti ve ulvi birer koruyucuları olması durumu “Avrupa lonca sisteminin, zanaatkâr ve dükkân sahiplerinin, köylülerinkinden farklı bir ortak kültür oluşturmalarıyla” (Burke, 1996, s.51) örtüşmektedir. Bu bağlamda ayakkabıcılar topluluğu değerlendirildiğinde, topluluğun bilinçli ve okur-yazar grup olduğu ifade edilmektedir. “18. yüzyılda Lyon’daki ayakkabıcıların %68’inin imza atabildikleri bilinmektedir. Doloney’in The Gentle Craft (Kibar Zanaat) adlı medhiyeleri Dekker ve Rowley tarafından öyküleştirilmiştir. Bu öykülerde ayakkabıcılar birer ermiş olurlar; kralların oğulları ise “kibar”, yani soylu sanatı küçük görmezler. Hatta ünlü Fransız halk şarkısı Le petit cordonnier’de, en çok rağbet gören ve arzulanan kızı bir ayakkabıcı elde eder. Bunun yanı sıra ayakkabıcılar sıra dışı dinsel görüşleriyle de dikkatleri çekmişlerdir” (Burke, 1996, s. 53)

Görüldüğü üzere 16 ve 18. yüzyılları kapsayan dönemde ayakkabıcıların siyasi, kültürel ve dini özellikleri diğer

zanaatkârlar arasında öne çıkmaktadır. Tasvirde ayakkabıcıların birer ermiş, radikal dini temsilci veya soylularla ilişki içinde olabilecek kadar okuma yazma bilir seviyede (ki söz konusu dönem için oldukça aydın olduklarını kanıtlar) oldukları görülmektedir. “Ayakkabıcı” motifinin modern dönem eserlerine yansımaları ise bilinmeyen zaman ve mekan’da meydana gelen; fakat izleyiciye konuların Ortaçağ’da geçtiği izlenimi veren R. R. Martin tarafından kaleme alınan Song Of Ice And Fire (Buz ve Ateşin Şarkısı) adlı eserden uyarlanan Game Of Thrones (Taht Oyunları) dizisinin beşinci sezonunda diziye dâhil olan “ayakkabıcı ermiş” figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizide “rahip” olarak adlandırılan ayakkabıcı, başkentte hüküm süren açlık ve sefalet karşılık, baştaki deneyimsiz ve genç kralın etrafında dönen entrikalar ve taht mücadelesinin devam ettiği bir dönemde ortaya çıkar. Ayakkabıcı “Seven”, (Yediler) olarak ifade edilen tanrıların rahipliğini yapmaktadır. Rahip kendisine sadık ve “imanlı” halkı yanına çekmeyi başarmıştır. Kral ve ailesi özellikle anne kraliçenin günahlarından arınması için onu zindana atacak ve kefarete yürüyüşü yapmaya zorlayacak kadar güç sahibidir. Dizinin beşinci sezonunda rahip “bir zamanlar hiç kimsenin yapamayacağı kadar güzel ayakkabılar yapmak için tüm vaktini harcadığını ve bu ayakkabılarla soyluların gözlerine girebildiğini ifade etmiştir. Fakat bu durumun onu günahların en büyüğü olan kibire sürüklediğinden, tüm hayatını geride bırakarak kendini yoksullara adadığını ve içinde bulunduğu hayatı tercih ettiğini dile getirir.

Görsel sanatlar, Yeniçağ Avrupası’nın ünlü haydut/kahraman metinlerinden olan “Robin Hood” hikâyelerinin yeniden yaratımlarından da sonuna kadar faydalanmaktadır. “Robin Hood’un aç gözlü ve zengin manastır rahibini (Motif Index Q.286.2) ve küçük bir rüşveti, ruhu karşılığında şeytandan alacağı daha büyüğü için geri çeviren rahibi” (Burke, 1996, s. 179) cezalandırmasını anlatan öykülerin temelinde zenginden alıp fakire verme söz konusudur. Ana fikri haksız yollarla para kazanan zenginden alıp fakire vermeye dayanan modern dönem sinema eserlerinden biri de “Sihirbazlar Çetesi” adlı aksiyon filmidir. Farklı becerilere sahip sihirbazlardan oluşan grubun çeşitli yollarla zamanında halkın parasını sömürüp zengin olmuş sigorta şirketi sahibi kişinin hesaplarını boşaltarak, hak eden mağdurların hesaplarına geçirmeleri “Robin Hood” hikâyelerini andırmaktadır. Zira her ikisinde de halkı sömürenden intikam alma söz konusudur. Geleneksel silahlı/silahsız kaçak haydut; marifetli ve kılık değiştirmiş olarak “kaçak” ve “adil” kavramları üzerinden modern hayatta yaşamaya devam etmektedir. Her iki durumda da “bu yasadışı insanların

efsaneleşmesi, gerçek yaşamda otoriteye boyun eğen sıradan halkın intikam duygularını tatmin ettikleri ve bastırılmış dileklerini” (Burke, 1996, s.189) edebiyat ve sinema yoluyla tatmin etmeye devam etmeleri şeklinde düşünülmektedir. Aksi halde toplum bugün de fakirin zengine, halkın elite, güçlünün güçsüze galip geldiği yapımları tercih ediyor olmazdı.

Bir başka Ortaçağ inancı olan “cadı”, “yaşlı kadın” kalıbının Yeniçağ başına ve hatta günümüz anlatılarına aksettığını görmek mümkündür. “Doğüstü güçlere sahip olan ve insanlara zarar veren yaşlı kadın kalıbı; kökenleri Ortaçağdan da gerilere giden bir halk inancı gibi görünmektedir (Burke, 1996, s. 192). Cocchiara, Avrupa Folklor Tarihi adlı eserinde cadılık kavramı ile ilgili “Bütün Avrupa’yı alarm durumuna geçiren cadıların kaynağının İtalya olduğunu, onlarla herhangi bir temasta bulunanların dahi yargılandıklarını, İtalya’nın yanı sıra Almanya ve İngiltere’de de cadılığın edebi bir tevatür olmanın ötesinde yargılanma süreci özel bir kanunla düzenlenen adli olaylar olduğunu” (Cocchiara, 1981, ss. 49-51) belirtmiştir. Bu bağlamda sayısız “cadı” filmi ekranlarda yerini almış ve oldukça kayda değer bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. Doğüstü güçlere sahip yaşlı kadın genellikle “cadı” olarak tasvir edilmekle birlikte daha önce bahsi geçen R.R. Martin’e ait *Song Of Ice and Fire* adlı eserde “ateş tanrısının rahibesi” olarak adlandırılan “Melisandre” karakteri olarak karşımıza yeniden yorumlanmış tarzda bir yaşlı kadın figürü çıkmaktadır. Söz konusu rahibe, ışık tanrısının kendisine verdiği özel yetenekler sayesinde büyüler yapmakta, ölen “özel” kişileri diriltebilmekte ve kehanette bulunabilmektedir. Melisandre boynundaki kolye sayesinde genç ve güzel görünmekle birlikte kolyeyi çıkardığında “yaşlı kadın” görünümüne geri dönmektedir. Bu konu Türk kültürüyle mukayese edildiğinde ise Türk kültüründe “cadı” kavramıyla karşılaşılmamakla beraber şamanlara, özellikle “kadın şamanlar” a hastaları iyileştirmek, ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek, kısırlığı tedavi etmek, fal bakarak gelecekte haber vermek, evi kötü ruhlardan temizlemek, tanrılara kurban sunmak, hayvanlara zarar veren ruhları kovmak, kayıp eşyalardan haber vermek, kehanette bulunmak, yağmur yağdırmak, yıldırım çaktırmak (Bayat, 2010, s. 102) gibi özellikler atfedildiği bilinmektedir. Bunlara ek olarak kadın şamanların daha güçlü manasında kullanılan “kara şaman” olarak adlandırıldıkları da görülür. Bunların, erkek şamanlara oranla daha güçlü ve hastalıkları iyileştirmede daha başarılı olduklarının düşünülmelerinden, sağaltma işlemi için erkek şamanlardan daha çok tercih edilmişlerdir (İnan, 1954, ss. 82-85).

Ortaçağ’da “cadılık” kavramı ve cadılarla doğrudan ilintili olan “idam” kavramının halk neznindeki imgesi ise “gösteri” şeklinde idi. Bu bağlamda Burke idamı “bu, suçun cezasız kalmayacağını göstermek için otoritelerce dikkatle düzenlenen dramatik bir gösteriydi” (Burke, 1996, s. 223) şeklinde tanımlamaktadır. İdam sahneleri fiktif de olsa tarihi nitelik taşıyan, Ortaçağ ve Yeniçağ başlarını konu alan bir çok filmde karşımıza çıkmaktadır. Örnek verilecek olursa *Game Of Thrones*’ta (Taht Oyunları’nda) Ned Stark’ın, *Perfume*, (Koku: Bir Katilin Hikâyesi) filminde Jean- Babtiste Grenouille’nin, *Boleyn Kızı* adlı filmde Anne Boleyn’in idam sahneleri hatırı sayılır kalabalık karşısında gerçekleşen filmlerden yalnızca birkaçıdır.

Daha önce de bahsedildiği üzere karnavallar Ortaçağ ve Yeniçağ başında Avrupa’da en önemli kültürel ve geleneksel etkinliklerden biri olarak karşımıza çıkar. Tüm bunlar düşünüldüğünde karnavalesk dünyanın günümüzde karşılık bulmayacağı düşünülemez. Bu geleneğin günümüz yansımalarına bakıldığında “karnavalda gerçek ve simgesel üç ana tema vardır: Yiyecek, cinsellik ve şiddet” (Burke, 1996, s. 212); “karnavallar, sadece bir cinsellik festivali değil, aynı zamanda bir saldırganlık, yıkıp dökme, yok etme ve kutsal şeylere saldırma festivaliydi” şeklindeki tanımla aşağıda verilecek örneğe ilham verir niteliktedir. Söz konusu şiddet örneklerini Burke, “Moskova’da karnaval mevsimi boyunca sokaklarda öldürme olaylarının arttığı; 16. yüzyıl sonunda Venedik’te bulunan bir İngiliz, Son Salı gecesinde on yedi cinayet ve birçok yaralanmanın olduğu; rapor edilenlerin ötesinde, karnaval zamanı hemen her gece bir cinayet işlendiği; Londra’da Son Salı’da çırakların yarattığı şiddetin gözleme yemek gibi süregelen ve olağanlaşmış bir durum olduğu; sopalarla, taşlarla, çekiçlerle, malalarla, testerelerle donanmış gençlerin, oyun evlerini yağmaladıkları, genelevlere saldırdıkları, cepleri sahneye çıktıklarında saray nazırına ve adamlarına atabilmek için taşla dolu olduğu; 1800’lerde ‘Seville’deki her büyük festivalde ortalama iki, üç tehlikeli veya ölümcül yaralanma olduğu” (Burke, 1996, s. 213) şeklinde aktarır.

Tüm örnekler dikkate alındığında günümüz sinemasının karnavalesk dünyasının modern bir iz düşümü olan *Arınma Gecesi* (özgün adıyla *The Purge*), yönetmenliğini ve senaristliğini James DeMonaco’nun üstlendiği 2013 yapımı korku-gerilim türündeki ABD filmi akıllara gelmektedir. Başrollerini Ethan Hawke, Lena Headey, Adelaide Kane ve Max Burkholder’in paylaştığı film, Arınma Gecesi serisinin ilk filmidir. Konusu 2022 yılında geçen film, hiçbir suçun işlenmediği ülkede yılda bir geceye mahsus, 12 saat

boyunca tüm suç olaylarının serbest bırakılması sırasında bir ailenin yaşadıklarını konu alır.

Filmde bir geceliğine şiddeti serbest bırakmanın amacının insanların içlerindeki kin ve nefretten arındırılması olarak amaçlanmış gibi görünse de asıl amacın fakir ve hükümete göre suç işleme potansiyeli olan kişilerin ortadan kaldırılmasını amaçladığı iddia edilir. Karnavallar ve Arınma Gecesi nin ortak paydası her iki etkinlikte de şiddetin “resmen” serbest olması ve otorite tarafından buna halkın ruhsal açıdan arındığı gerekçe gösterilerek izin verilmesidir.

Sahne Sanatlarındaki İzler

“Ortaçağ’ın savaşlarından, hastalıklarından, yer yer açlığa varan geçim sıkıntılarından” (Eco, 2015) yorgun düşmüş halkı Yeniçağ Avrupasının kilise-reformist çatışmaları, yeni bir travmatik olguyu davet eder nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Konuya detaylı bir şekilde bakılacak olursa; “14. yüzyıl ve sonrası, Hristiyanlık dünyasında, papalık ve kilise kurumuna yönelik eleştirilerin en yoğun olduğu dönemdir. Özellikle dini otorite olan papa ile siyasi otorite arasındaki iktidar kavgaları söz konusu dönemin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Yüzyılın başından itibaren de gerek siyasi irade ile dini iradenin çıkar çatışmaları, gerekse kilisenin kendi içindeki yapısal ve kavramsal sıkıntıları ve din adamlarının seküler hedeflerle dini istismar etmeleri süreci kilisenin statü ve imajını sarsan etkenler olarak Avrupa tarihinde bir değişim ve dönüşüm dönemini beraberinde getirmiştir. Bu dini reform hareketi daha sonraki dönemlerde Avrupa halk yaşantısının her alanına etkili bir şekilde yön vermiştir. Avrupa kıtasının hemen her yerinde yaygınlaşan söz konusu dinsel değişim, tarihte reform hareketi adıyla bilinmektedir” (Has, 2014, s.254).

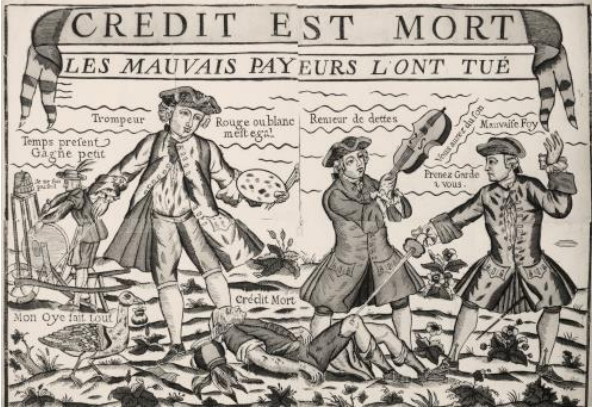
Protestanlığın doğuşunda modern düşüncenin temel fikirlerinden biri olan “bireycilik” düşüncesinin dinsel temellerini atan teolog Martin Luther (1483- 1546) (Has, 2014, s.254)’in düşünceleri bu döneme damgasını vurmakla kalmayarak günümüzde de bu düşüncelerin akisleri görsel sanatlarda yeniden hayat bulmaktadır. “Yeniçağ başında Lutherci reformcular için reform sadece halka özgü oyunlarla sınırlı kalmadı, dindarlar hiçbir oyun türünü uygun bulmamışlardır. Reformistler asıl darbeyi halkın eğlencelerine indirmişlerdir. İtalyan Cizviti Ottonelli, aktörlere saldırdığında, üst sınıf için özel evlerde gösteri yapan comedianti ile, Pazar yerinde gösteri yapan ciarlatani’yi ayırmış ve tüm gücüyle ikincisini yok etmek için uğraşmıştır” (Burke, 1996, s. 237). Buradan anlaşılıyor ki, reformdan sonra katı kurallar uygulanmaya başlamış ve özellikle halk üzerinde tesiri olan danslar, batıl inançlar, ermiş kültleri, baladların (Burke, 1996, s. 236) yanı sıra halk tiyatroları

da yasaklanmıştır. Bu durum bir anlamda Luther’in “çalışma” ve “boş zaman” kavramlarına bakış açısını yansıtmaktadır. Bu bağlamda “1700’ler boyunca Püriten iş etiği; iş ve aile sorumluluğunun Luther’in dinsel yorumu ekseninde yeniden yapılandırıldığı görülür. Luther, boş vakti “başıboşluk” ve “israf” zamanı olarak gören “püritenizm”, aylaklığı, hedonizmi, harcamayı, başıboşluğu günah olarak nitelendirmiştir. Çalışmaya, tasarrufa, çileciliğe, hazı ertelemeye kutsiyet atfederek sermaye oluşumunu teşvik etmeye çalışmıştır” (Aytaç, 2005, s.4). Bu durum halk yaşantısını doğrudan etkilemiştir. Karnaval yerine perhiz ön plana çıkmış buna bağlı olarak da her türlü “eğlence” içeren faaliyetler geri plana itilmiştir.

Fakat bütün zorlamalara rağmen halkın gelenek ve alışkanlıklarını bitirmek mümkün değildir. Bu anlamda halk tiyatrolarının varlığı ve yansımaları geçmişten günümüze varlığını devam ettirmektedir. Halk tiyatrosu örneklerinin günümüz popüler kültürüne yansımalarından birine bakıldığında yine *Game Of Thrones* adlı dizide başkent Westoros’tan çok uzak bir diyar olan Braavos kentinde kral ve ailesi ile ilgili parodi şeklinde sahnelenen tiyatro örneği karşımıza çıkar. Burada da siyasi otoritenin baskısından yani başkentten çok uzak bir coğrafyada, halkın hoşuna gidecek şekilde kral ve kraliçe komik duruma düşürülerek bir nevi üst sınıftan intikam alma isteği tatmin edilmektedir. Normal şartlarda başkenttin sanatsal faaliyetlere ev sahipliği yapması beklenirken “taşra”da tiyatro oyunun sahnelenmesi yukarıdaki dini ve siyasi baskının tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

GÜNDELİK HAYATTAKİ İZLER

Ticaretle ilgili gelenekler açısından Yeniçağ başında Avrupa’ya bakıldığında bugünkü kültürümüze yansıyan izleri de görmek mümkündür. Bunlardan bir tanesi “17. yüzyıl Fransız hanlarında müşterilere veresiye önermemelerini kibarca ifade etmek için *Credit est Mort* yazan ölü bir adamın resmini görmek oldukça yaygındı (Burke, 1996, s.197). Bu geleneğin Türk kültürüne yansımaları ise 1980 ve 1990’lı yıllarda neredeyse her bakkal dükkanında veya çarşı esnafında görülebilecek “veresiye satan, peşin satan” başlığını taşıyan meşhur tasvirdir.

Şekil 1. Credit est Mort

(Kaynak: https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=credit%20est%20mort&img_url=https%3A%2F%2F)

Şekil 2. Veresiye satan, peşin satan (Kaynak: <https://yandex.com.tr/gorsel/search?>)

Her iki görselin de ortak gayesi nazik bir yolla peşin alışverişi teşvik etmektir.

Geçmişten izler taşıyan bir başka “gelenek” yaz tatili ritüelleri, ülkemizde ve dünyada orta sınıf (memurlar, beyaz yakalılar) arasında “trend” olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Yeniçağ başında Avrupa geleneklerine bakılacak olursa söz konusu trendin köklerinin çok eskilere gittiği keşfedilmektedir. O dönemde halkın bütün bir yıl yapacağı harcamalarda kısıtlamalara gitmesine neden olan “bayramlar, Paskalya, 6 Ocak Bayramı ve son olarak karnavallar” (Burke, 1996, s.203) günümüzdeki “yaz tatili” ritüelleriyle örtüşmektedir.

Bu konuda detaylı bir tasvir çizen “İtalyan rahip Alberto Fortis, Dalmaçya’ya yaptığı ziyarette, eleştiriyi “yurt içi ekonominin, bu bölgenin kırlarda yaşayan halkı olan Morlaklar tarafından tam olarak anlaşılmadığını, bu bakımdan, Morlakların Hottentotlara benzediklerini, bir eğlenme fırsatı çıkar çıkmaz aslında kendilerine aylarca yetebilecek olanı bir hafta içinde harcaayıp bitirdiklerini” (Burke, 1996, s.203) ifade etmiştir. Bu bağlamda pratikler ve hayat tarzları anlamında örnekler açısından

farklılıklar mevcut olsa da “harcamalar” konusundaki “dengesizliğin” geçmişten günümüze şekil değiştirerek devam ettiği gözlenebilmektedir.

Tatile çıkma geleneğine ek olarak modern hayatın vazgeçilmezlerinden biri de popüler kültürün yarattığı idollere öykünme meselesidir. Bu bağlamda tarihin tekerrür etmesi söz konusudur. Bu anlamda, İngiltere’de profesyonel boksörlerin ortaya çıktığı sıralarda, İspanya’da da profesyonel boğa güreşçileri var olmuştur. Daniel Mendoza, “İngiltere’de bir halk kahramanı olduysa aynı biçimde Pedro Romero, Pepe Hillo veya Romero’nun en büyük rakibi Costillares de öyleydi. 1780 yılında Madrid’in Costillaristas ve Romeristas (Costillares ve Romeo yanlıları) diye ikiye bölündüğü söylenir. 18. yüzyılda artık yeni bir tür halk kahramanı vardır: spor alanındaki idoller” (Burke, 1996, s.280). Günümüze gelindiğinde aynı “idolleşme” sürecini futbol alanında görmek mümkündür. Fanatik taraftarlar futbolcuları çoğu zaman hayatlarının merkezine koyup, onlar gibi görünme isteği duymaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, bugün futbol hayatını devam ettirmeyen fakat giyim-kuşam ve saç modeli konusunda aynı zamanda bir “ikon” olan David Beckham, çıkardığı parfüm ve diğer ürünlerle ismini markalaştırmıştır. Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür. Günümüz futbolcularından Messi, Ronaldo Türkiye’den Arda gibi isimler gençlerin idol olarak kabul ettikleri isimlerdir.

KÜLTÜREL TURİZMDE GELENEKSEL İZLER

Çalışma boyunca geçmişe ait geleneklerin günümüze “sanatsal” ve “geleneksel” iz düşümleri üzerinde durulmakla beraber, kültür turizmi açısından incelenmesinin de önemli olduğu ortadadır. Bugün ülkemizde turizm denilince akla yalnızca “deniz, güneş” yani yaz turizminin gelmesi ülkemizin tanıtımı ve imajı için yeterli olmamaktadır. Bu anlamda gerek maddi kültür hazinelerimiz gerekse somut olmayan kültür mirasımızı güncelle taşıyarak kültür turizmine açmamız gerekir. “Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki kültür turizmi geçmiş yıllara nazaran gelişim göstermektedir” (Emekli, 2005, ss. 99-107).

Kültür turizminin Yeniçağ Avrupası ekonomisine katkıları “Roma ve Venedik’te karnavalların, yerel halk için düzenlendiği kadar ziyaretçiler, hacılar veya turistler için de düzenlendiği, festivallerin, bu iki şehrin ekonomisine çok önemli katkılarda buldukları” (Burke, 1996, s. 281) örnekleriyle ortaya çıkmaktadır. “Hatta o dönemlerde yaşamış olan birisi 1687’deki karnaval için Venedik’e tam 30.000 kişinin geldiğini vurgulamıştır” (Burke, 1996, s.281). “Bu dönemde kendiliğindenci ve katılıma açık eğlence biçimleri olan karnavalların daha resmi olarak düzenlenen ve

ticarileşen seyirlik spor karşılaşmalarına dönüşmesi” (Burke, 1996, s. 281) de karnaval kültürünün dış dünyaya açılarak, ülke ekonomisine katkıda bulunur hale dönüştüğü gözler önüne sermektedir.

Kültür turizminin birçok boyutu olduğu ortadadır. Bunlardan biri yukarıda bahsi geçen ve ülkeye binlerce turist gelmesine vesile olan karnavalların tezahürleri ve dönüşümleri olarak değerlendirilir. Bunlar, İspanya'nın domates festivali, boğa güreşleri, Brezilya'nın Rio karnavalı gibi dünya çapında ün kazanmış festivallerdir. Bunlara ek olarak olimpiyatlara ev sahipliği yapmak bir prestij meselesi olmakla birlikte ülkelerin ekonomilerine ciddi anlamda katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde “Dünya Kupası” ve “EXPO” gibi faaliyetler karnavalesk dünyanın yeni yorumları olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Makalenin tamamı değerlendirildiğinde sonuç olarak şunları söylemek mümkündür. Ülkemizde turizm denilince akla sahil turizminin gelmesi hem ekonomik hem de kültürel açıdan daralmaya sebep olduğu ortadadır. Gerek ülkenin kültürel zenginliklerinin tanıtımı gerekse turizm faaliyetleri skalasının genişlemesi açısından bu olguları yeterli, etkili ve teknolojik gelişmelere uygun bir biçimde değerlendirmek gerektiğini belirtmek gerekir. Kimi ülkeler, kültürel anlamda zengin bir geçmişe sahip olmamasına rağmen “fakelore” olarak adlandırılan uydurma folklor ürünlerini tüm dünyaya pazarlama yoluna gitmektedirler. Türkiye'nin ise bu anlamda oldukça zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen bunları “pazarlama” noktasında dünyanın oldukça gerisinde kaldığı ortadadır.

Yukarıda ifade edilen kültür turizmini hayata geçirirken makale boyunca zikredilen Batının kültürel kaynaklarını dünyaya pazarlamadaki ustalığı gözler önüne serilmiştir. Ülke olarak bu konuda kimi sebeplerden dolayı (matbaanın geç gelmesi v.b) oldukça zengin olan somut ve somut olmayan kültürel varlıklarımızı ülkenin tanıtımında kullanmakta gecikmiş olduğunu belirtmekte fayda var. Bu bağlamda nasıl ki Prag Kafka'nın, Paris ise sanatın şehri olarak tüm dünyadan turistleri kendine çekiyorsa Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Mevlana gibi daha birçok dehanın tanıtımı ve şehirlerle anılması durumunun yurt içinden yurt dışına taşınması gerekmektedir.

Bunların yanı sıra geçmişten izler taşıyan, sözlü belleğimizin ürünleri olan eserler her zaman halk tarafından lütuflandırılmıştır. Bu anlamda geçmiş geleceğe taşırken titiz davranmak gerektiğini belirtmek gerekir. Efsane, masal, halk hikâyesi, köy seyirlik oyunları, gölge oyunları, meddah hikâyeleri gibi

anlatılar, sahne, tv ve sinema perdesine taşınırken teknik açıdan oldukça özenli davranılması gerekmektedir. Aksi takdirde ortaya çıkan sonuçla, halka bu ürünleri sevdirmek yerine uzaklaştırma riski ortaya çıkabilmektedir. Bu anlamda *Dede Korkut Hikâyeleri* başta olmak üzere diğer tüm halk anlatıları değerlendirilmeli, bu ürünler teknolojinin tüm imkânlarından faydalanılarak dünya çapındaki yapımlarla yarışır düzeyde yeniden yorumlanmalıdır. Teknik ve sinematografik açıdan yeterli olması durumda kültürü dünyaya duyurma şansı da artmaktadır. Küreselleşen dünyada yapılabilecek en iyi reklam çağa ayak uydurmuş kültür aktiviteleri yoluyla sağlanabilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, ahi gelenekleri gibi bugün unutulmuş kültürel ve ekonomik sistemlerin tarihi Mısır Çarşısı, Kapalı Çarşı gibi metropellerde, Mardin, Gaziantep gibi binlerce yıllık geçmişe sahip çarşılarda “folklorik” olarak da olsa yeniden canlandırılması, bu merkezlerde festivallerin düzenlenmesi, söz konusu çarşılarda üretilen ürünlerle birlikte çarşı kültürünün de yurt içi ve yurt dışı fuar ve etkinliklerde tanıtımlarının etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Tüm bunlara ek olarak son yıllarda “Adana Uluslararası Portakal Çiçeği Festivali”, “Kukla Köprüler Kurar; İzmir Uluslararası Kukla Günleri”, “Mardin Uluslararası Uçurtma Festivali” gibi ses getiren etkinlikler düzenleniyor olsa da “Nevruz”, “Hıdırellez” gibi toplumsal barış ve sevgi temeline dayanan kültürel etkinlikler de dünya çapında tanıtılmalı; bu etkinlikler kiraz, kayısı vb. festivalleri gibi yöresel boyuta mahkûm edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Alex Kurtman, Roberto Orci (Yapımcı), Solomon, E.; Appelbaum, J. (Senarist) ve Loterrier L. (Yönetmen). (2013). *Sihirbazlar Çetesi*. (Film). ABD.
- Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve boş zaman. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, Sa.1. http://www.sbd.ogu.edu.tr/makaleler/6_1_Makale_1.pdf 16.02.2017 tarihinde erişildi.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana, edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar*. (Çev. Cem Soydemir; Der. Sibel Irzık). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bayat, F. (2010). *Türk kültüründe kadın şaman*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Bernd Eichinger (Yapımcı), Tykwer, T.; Eichinger, B.; Birkin, A. (senarist) ve Tykwer, T. (Yönetmen). (2006). *Koku: Bir Katilin Hikâyesi*. (Film). Fransa, İspanya.
- Burke, P. (1996). *Yeniçağ başında Avrupa halk kültürü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cocchiara, G. (1981). *The history of folklore in Europe*, (Translated From the Italian by John N. McDaniel). Philadelphia: A Publication of The Institute for The Study of Human Issues.
- Eco, U. (2015). *Ortaçağ, barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*. İstanbul: Alfa Tarih.
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm, İzmir: *Ege Coğrafya Dergisi*: 14, ss. 99-107 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ecd/article/viewFile/5000115531/5000107521> 15.06.2017 tarihinde erişildi.
- Frazer, J. G. (2004). *Altın dal, dinin ve folklorun kökleri*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Sahip olmak ya da olmak*. (Çev. A. Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- George R. R. Martin, David Benioff (Yapımcı), Martin R. R. G. (Senarist) ve McCarthy, T.; Taylor, A.; Van Patten, T.; Kirk, B.; Minahan, D. (Yönetmen). (2011). *Game Of Thrones*. (Tv. Dizisi). ABD.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi birlikleri*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Has, K. (2014). Teolojik bazı kavramlar ve dinsel-seküler otorite sorunu üzerine: *Luther- Calvin, Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2014, Yıl:7, Sayı: XVII, ss. 253-273.
- http://www.labirintoermetico.com/03Fiabe/Thompson_Motif-Index.pdf 04.07.2017 tarihinde erişildi.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Ar%C4%B1nma_Gecesi 16.02.2017 tarihinde erişildi.
- https://yandex.com.tr/gorsel/search?img_url=https%3A%2F%2Ftablet.donanimhaber.com%2Fstore%2F0e%2F48%2F70%2F0e48706bddcae9e698345f41d7a09fae.jpg&text=veresiye%20veren%20pe%C5%9Fin%20veren&noreask=1&pos=0&lr=103884&rpt=simage 14.06.2017 tarihinde erişildi.
- https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=credit%20est%20mort&img_url=https%3A%2F%2Fgranger.com%2Fpix%2FAGE%2FDEA%2F0339022_T.JPG&pos=5&rpt=simage&lr=103884 14.06.2017 tarihinde erişildi.
- İnan, A. (1954). *Tarihte ve bugün şamanizm*. Ankara: TDK Basımevi. VII. Seriç No.24.
- Michael Bay, Jason Blum (Yapımcı), DeMonaco, J. (Senarist) ve DeMarco, J. (Yönetmen). (2013). *Arınma Gecesi*. (Film). ABD.
- Scott Rudin, Alison Owen (Yapımcı), Morgan, P. (Senarist) ve Chadwick, J. (Yönetmen). (2008). *Boleyn Kızı*. (Film). İngiltere, ABD.
- Turan, Ş. (1990). *Türk kültür tarihi*. İstanbul: Bilgi Yayınları Özel Dizi: 24.

Modern Traces of European Tradition in The Early New Age

Şakire BALIKÇI

Abstract

Key Words:

1. Carnivals
2. Festivals
3. New age
4. Tradition
5. Modern sign.

In this study, traditional activities, festivals, canivals and traditional thought patterns are introduced which appeared in the term mentioned as medieval end and early modern times. Reinter pretations of tradition in the said period are exemplified. In this sense, reflections of traditions to the contemporarily visual arts, daily life and cultural meaning is emphasized in terms of positive sense of countries prestige. In the conclusion, what have to do in the assesment process of wealthy cultural assets are semtimized and suggestions about the subject are offered.